

HIEDELMEK ÉS SZOKÁSOK

„Sülj, áldott, pirulj, áldott!”

Egy tordai hiedelem szerint, ahol eladó lány van, ott nem szabad a küszöbön át kisöpörni a szemetet, mert a kérők elkerülik a házat. Ma ez már a múlté.

Sok háznál még ma is tartják azt a szokást, hogy mielőtt megszegik a kenyeret, kereszttel jelölik meg. Rendszerint a családfő szegte meg a kenyeret. A megszegett kenyér első szeletéből – vagyis a púpjából, amelyet a falubéliek pilisnek neveztek – minden családtagnak ennie kellett, de mindenképp legalább két embernek. A régi tordaiak szerint a pilisből a kutyának nem szabad adni, mert megvész tőle. Ma se adnak meleg kenyeret a kutyának, mert attól tartanak, hogy a meleg kenyértől veszettséget kap.

Amikor az asszony a szakajtóból ráöntötte a sütőlapátra a kenyértésztát, és befelé tolta a kemencébe, azt mondta: „Sülj, áldott, pirulj, áldott!”

A tészta ráöntése előtt keresztet vetett a sütőlapátra, szájjával cuppantott egyet, a nyelvével pedig csettintett, és karját többször a magasba lendítette, hogy a kenyér majd szép magas legyen.

A kalácsfélék közül nyilván legősibb a töltelék, vagyis az édes ízesítő nélkül készült üreskalács, amely Krisztus-jelképként a legnagyobb ünnepeken – lakodalmakban, húsvétkor, az aratás végén, mindenszentek napján – lagzikalácsként, vőfélykalácsként, végzéskalácsként, kúdúskalácsként került az asztalra. A gudúc kalács régente a halotti tor elmaradhatatlan süteménye volt. Az üreskalács és a gudúc kalács még ma sem hiányozhat lakodalmakkor, illetve a halotti torokról.

A vajköpülő már eléggé kiment a divatból. Ehhez tartozott azonban az a régi szokás, hogy amikor a tiszta vaj kivált az íróból, lúdtojás nagyságúra gyúrták. Ha azonban a vaj nem akart összemenni, a tordai asszonyok a következő mondókát ismételték: „Falu végén hasas lány írósvajat kíván. De biz abbú nem öszik, még csak le nem betegszik. Húzd össze, válaszd el: diribős-darabos, kettő-három nagyobb, mint... (megneveztek valakit) feje.”

Régebben a komáknak, a keresztszülőknek fontos szerep jutott a velük koma-ságban levő gyerekágyas anya gondozásában. A komaasszony sok esetben süttött, főzött, takarított, olykor mosott is helyette. Ő vitte elsőnek a gyerekágyas levest is, s csak utána a közeli és távoli rokonság, a jó barátok és az ismerősök. A tyúk- vagy galambleves mellé tojással sült tyúkhúst, vörösbort és rétest készítettek. Az edényt, amelyben az ételt vitték, komaasszonyszélkének hívták. Az ételhordó széлке cse-

répből vagy porcelánból készült, mintegy tíz centiméter magas és húsz centiméter átmérőjű, virágdíszes edény volt. Csak ételvivéskor vették elő. A gyerekágyas ételhordás még ma is divatban van.

A lángoló kincs

Azt is hitték a tordaiak, hogy ha valakinek ősz fürt van a hajában, akkor az valahol az udvarban, kertben, esetleg kint a határban olyan helyen feküdt, ahol kincs van elrejtve. Meg is indult sok helyen a kincskeresés. Így mondták a tordaiak, hogy ahol kincs van elrejtve, ott minden esztendőben „tisztítja magát” a kincs, és fellángol. Figyelték a helyet, hogy hol lángol a föld, hogy azután ott ássanak.

Arról is beszéltek, hogy Torda és Magyarcsernye között, a hármashatárnál sok kincs van elrejtve, de aki elrejtette, az el is átkozta, s azért nem tudják megtalálni, mert nem tudják az átok titkát. Többen titokban ástak, hogy megszerezzék a kincset, de mivel nem ismerték az átok titkát, így a kincshez sohasem jutottak hozzá.

Az elmúlt század végén egy Ripszon Verona nevű özvegyasszony a Nagymuszáj határrészben a földjét szántva egy agyagedényt talált, amely tele volt arany- és ezüstpénzzel. Az asszony lassacskán eladogatta, és nagyon meggazdagodott belőle. A pénzürmék a tizenhatodik századból valók voltak.

Ripszon Veronán kívül mások is találtak nagyobb összeget a tizenhatodik században vert pénzből, de ezek is egyenként eladogatták, mert a talált pénzt át kellett volna adni a hatóságnak, és csak értékük tíz százalékát kapták volna jutalmul.

A feltevések szerint az arany- és ezüstpénzeket annak idején a bevonuló törökök elől menekülő lakosok rejtették el.

Mihályfi Gáspár és Szalma József adatközlőim szerint az 1776 és 1798 között idetelepített telepesek egy része tudta, hogy a törökök elől elmenekült ősük hová rejtették el az arany- és ezüstpénzeket, s azt idetelepülésükkor meg is találták. Az ilyen telepesek gyorsan meggazdagodtak.

Boszorkányok

A tordaiak az elmúlt században, de még a századforduló elején is nagyon hittek a babonaságokban. Torma György nyolcvanhét éves földműves mesélte, hogy kisgyerek korában mindig nagyon odafigyelt az idős emberek beszélgetésére. Abban az időben ugyanis télvíz idején az utcabeliek minden este összejöttek a házaknál egy kis beszélgetésre. Nyáron ilyesmit csak ünnepnapokon, vagyis munkaszünet alkalmával engedhettek meg maguknak.

Egy ilyen összejövetelen hangzott el, hogy a mai Boris Kidrič utca 52-es szám alatti házában élt egy idős asszony, akiről a faluban úgy tudták, hogy valódi boszorkány. Természetes tehát, hogy halálakor mindenki kíváncsi volt a temetésére. Összegyűlt a rokonság, de a kíváncsiak tömege is. A vallási szertartás után, amikor a gyászmenet éppen indulni készült a koporsóval, hirtelen olyan szél támadt, hogy

lesodorta a koporsó fedelét. A megrémült gyászoló tömeg hanyatt-homlok futott szerteszét.

Torma György adatközlőm elmondta, hogy az első világháború előtt, de utána is, a falvakat még vándormesterek járták: üvegesek, drótosok, bádigosok, kádárok, suszterek, esernyőjavítók és bazárosok kínálták szolgáltatásaikat, illetve árujukat.

Történt az első világháború előtt, hogy a kikindai tanyákat járva egy bádigos (az edényeket foltozta csirizzel) nagyon megéhezett, és az egyik tanyán egy köcsög aludttejet és egy darab kenyeret kért. A tanya tulajdonosa azonban fukar ember volt, s nem adott enni neki. A vándor továbbment, s egy másik tanyán szintén egy köcsög aludttejet és egy darab kenyeret kért. Ezek jólelkű, tordai származású szolgálók voltak, és megetették a vándort. Jóízűen el is fogyasztotta az aludttejet meg a kenyeret, megjavította az edényeket, s még mielőtt továbbment volna, azt mondta a házbelieknek: „Ma délután három óra tájban olyan szélvihar lesz, hogy leviszi a szomszédos tanya tetejét.” Vendéglátóit azonban megnyugtatta, hogy az ő tanyájuknak nem esik bántódása.

Délután a mondott időben tényleg vihar támadt, és hatalmas zápor zúdult a vidékre. A szélvész azonban csak annak a gazdának a tanyájáról sodorta le a tetőt, aki nem adott enni a vándornak. Ezt az emberek később a bádigos boszorkányerejével magyarázták.

Tordán egyébként még Korom Juszti néninek az édesanyját és Pozsárnét emlegették olyan személyként, akiknek köze volt a boszorkánykodáshoz. Ők ugyanis éjfél tájt fehér lepedőt terítettek magukra, seprűt vettek a kezükbe, és így riogatták az utcabelieket, sőt még a távolabbi utcák lakóit is. Ezek a dolgok az elmúlt század végén és a századforduló elején történtek.

A harmincas években is történt „boszorkánykodás”. Akkor meg Pili Véca néniék lóbőrbe bújva éjjelenként ijesztgették a kiszemelt áldozatokat. Az utóbbiaktól azután dézsmát követeltek a boszorkány elüldözéséért. Az ijedt lakosok szalonnával, kenyérrel, pénzzel hálálták meg a „szolgáltatást”. Később persze fény derült a „boszorkányok” kilétére. Ez volt egyébként az utolsó eset, hogy boszorkányok „voltak” Tordán.

Kuvik vagy halálmadár

A néphiedelem szerint a bagolyfélék családjába tartozó kuvikmadár ha éjjel a lakóház első vagy hátsó része előtt néhányszor elrepül és hangosan kuvikol, akkor a családban valaki hamarosan meghal.

Emlékszem, gyermekkoromban szüleim iszonyodtak, ha éjjel kuvikmadár hangját hallották. Másnap édesanyám levágott egy baromfit, hogy az legyen az áldozat.

A tordaiak a néphiedelmet valószínűleg a szomszédos sváb nemzetiségű lakosoktól vették át, hiszen ők azt tartották, hogy a kuvik vagy halálmadár hangja „komm mit re” (gyere velem), vagyis a halál előjele.

Fecskefészkek

A néphiedelem szerint, az istállóban levő fecske fészket nem szabad bántani, mert akkor a tehén véres tejet ad.

Falunkban az idősebb emberek már a kisgyerekeket is arra tanították, hogy a fecske nagyon hasznos költöző madár, és nem szabad a fészket bántani, mert akkor véres tejet fog adni a tehén, és nem lesz tej, túró, tejfel és vaj. Így ma is mindenki nagy tiszteletben tartja a fecskéket, és nagy öröm az egész családnak, amikor tavasszal ismét visszatérnek vándorútjukról, és elkezdik fészket rakni az istállóban. A gyerekek boldogan adják egymásnak híru: „A fecskénk már visszajött!”

Luca-napi szokások

Régen Luca napján (december 13-án) Tordán is bezárták a kiskaput, hogy ne tudjon senki bejutni a házba. Ha netalán mégis valaki bejött, akkor azt tartották, hogy amilyen nemű volt az első látogató, olyan nemű lesz a családban az újszülött (emberre és állatra is egyaránt vonatkozott a hiedelem).

Luca napján a nagylányok tizenhárom cédulát vettek elő, mindegyikre különböző férfinévvel írtak. A cédulákat ezután az ágyba, a párna alá tették, majd minden nap egyet kivettek és megsemmisítették. Az utolsó cédulán levő név volt a jövőendő férj neve.

Voltak olyanok is, akik Luca napján elkezdték a kisszék faragását, amit egészen karácsonyig folytattak. Az elkészült kisszéket december 24-én elvitték magukkal az éjféli misére, mert úgy vélték, hogy a kisszékre állva meglátják a jövőendőbelijüket.

A lucapogácsa készítését ma is ismerik. Ebbe fémpénzt rejtettek, úgy sütötték ki. A gyerekek nagy örömmel bontogatták fel a pogácsákat, hogy megtalálják a pénzt.

Karácsonyi kóringyálás

Karácsonybőjtje éjszakáján a falu gyerekei csoportokba verődve (hárman-négyen) járták az utcákat, és bekopogtak minden házba, megkérdezték, hogy „Meghallgatják-e az anyagi vigasságot?”. Ha a házbeliiek igennel feleltek, akkor a gyerekek vallásos karácsonyi éneket énekeltek. Legtöbbször a következőt:

A kis Jézus aranyalma,
Boldogságos Szűz az anyja.
Hát te dudás, mit szundikálsz,
fényes az ég, nem kell lámpás.
Fújjad, fújjad a trombitát,
kis Jézusnak egy szép nótát!
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Az ének befejezése után a házbbeliek diót, almát vagy pénzt adtak a gyerekeknek. Esetenként előfordult, hogy a házbbeliek közül valaki megkérdezte a kóringyálós gyerekeket: „Hányan vagytok?” Amikor a gyerekek megmondták, hogy hányan vannak, következett a válasz: „Akkor annyi felé szaladjatok!”

A kóringyáláson kívül ismerték a betlehemezést is. A betlehemesek csoportja általában már felnőttekből verődött össze. Kifordított subát öltöttek magukra, csengettyűvel felszerelt juhászbort volt náluk, és magukkal vitték a szépen kidíszített istállócskát, amelynek jászlában, a szalmán a kis Jézus feküdt. Mellette gyertya égett. A csoport tagjai elmondták mondókáikat, több alkalommal is a földre feküdtek, és juhászbortjaikkal csengettek. A házban levő gyerekek pedig imádkoztak és csodálták a jászolban fekvő kis Jézust. A betlehemi énekek után a házigazda megkínálta itallal a csoport tagjait, és alamizsnát osztott nekik, vagyis diót, almát, kolbászt, szalonnát és pénzt.

Ez nagyon szép szokás volt, de mára már teljesen elfelejtették, a kóringyálást azonban az iskolás gyerekek ismét felelevenítették.

Karácsonykor a nagylányok mákos tésztát vittek magukkal az éjféli misére, amit a szenteltvíztartóba tettek bele. Ezt azért csinálták, mert úgy hitték, hogy ahány szem mákot tesznek bele a szenteltvíztartóba, annyi kérőjük lesz majd az elkövetkező esztendőben.

Aprószenteki szokások

Aprószentek napján – december 28-án – a családfő a gyerekeket elküldte a szomszédba vagy a rokonokhoz és ismerősökhöz, hogy kérjenek „mustármagot”. Amikor a gyerekek elmondták küldetésük okát, akkor a háziak megkérdezték tőlük: „Hányan vannak az aprószentek?” Eközben a házigazda néhányszor az előre elkészített pálcával gyengén végighúzott a gyerekeken. Ezt azért tették, hogy a gyerekekből kiszorítsák a betegséget. Ez a szokás mára már teljesen ismeretlen.

Újévi köszöntés

A szilveszteri multságokon éjféltkor eloltották a petróleumlámpát, és köszöntötték egymást a multságban résztvevők, majd a kocsmáros is boldog új esztendőt kívánt vendégeinek.

Ez ma is így szokás, csak az a különbség, hogy a petróleumlámpa helyett a villanyt oltják el. A gyerekek és a felnőttek újév napján köszöntik a rokonokat, ismerősöket, szomszédokat és jó barátokat. A gyerekek régebben még egy mondókát is mondtak, amely így hangzott: „Adjon Isten bort, búzát, barackot, kurta farkú malacot!”

Háromkirályok köszöntése

Háromkirályok napján – január 6-án – több csoport is járta az utcákat. Mind-egyik csoportnak három tagja volt: a napkeleti király, a napnyugati király és a szerecsen király. Mindhárom szereplő a fejére kartonból készült, különféle színű, magas süveget tett. A napkeleti királynak piros, a napnyugati királynak zöld, a szerecsen királynak pedig fekete volt a süvege. A napkeleti király a kezében egy colstokra hasonlító alkalmatosságot tartott, amelynek a végére egy öreg szita kérge volt ráerősítve, arra pedig egy színes papírból készült csillag. A napkeleti király mondókája közben ezt a kellékét többször kinyitotta és becsukta, ügyelve arra, hogy mindig a gyerekek felé nyíljon ki.

A csoport tagjai a következő szöveget mondták:

„Én jöttem napkeletről, én hoztam kis Jézusnak legszebb ajándékot: aranyat, töményt és mirhát!”

„Én jöttem napnyugatról, én hoztam kis Jézusnak legszebb ajándékot: aranyat, töményt és mirhát!”

„Én jöttem Szerecsenországból, én hoztam kis Jézusnak legszebb ajándékot: aranyat, töményt és mirhát!”

A mondókák elhangzása után a házigazda a szerecsen királynak adta át az almizsnát – diót, almát, kolbászt, szalonnát vagy pénzt –, mert ő volt a zsákos.

Farsangolás

Farsang napján a legények lóháton (akkor még ezerkétszáz–ezerháromszáz ló volt a faluban), tizenöten–harmincan egy-egy csoportba verődve, álarcot viselve (volt köztük vőlegény, menyasszony és vőfély is), egy legény pedig kötélhez erősített tőkét húzva maga után, vonultak végig az utcákon. Menet közben csúfolták a pártában maradt lányokat, akik kimaradtak a farsangból. A ló hátáról a menyasszonynak öltözött legény több alkalommal is leszállt a nyeregből, és a látszat kedvéért leguggolt pisilni. Néhány legény pedig a lóról leszállva kergette a bámméskodó lányokat és gyerekeket, majd akit utolért, bekente fekete festékkel vagy korommal. Farsang éjszakáján pontosan tizenegy órakor megszólaltak a harangok, a kocsmában abbahagyták a mulatozást, és elkezdődött a nagybőjt (ez ma is így van, csak a többi szokás ment ki a divatból). Ezen az éjszakán került sor a nagybőgő temetésére is. A nagybőgőt egy jó humorú fiú siratta el. A siratásban segítettek a körülötte levő fiatalok, akik főleg jajveszékeltek.

Piros püünkösd napja

Ezen a napon a legények az éj leple alatt a nagylányos házak előtt pelyvát vagy szalmát szoktak szétszórni, hogy azzal bosszantsák a lányokat. A felnőttek pedig a nagykaput, kerítésfalat és az ablakokat bodzavirággal díszítették.

Ez a szokás ismét kezd divatba jönni.

Szent Iván-napi szokások

Szent Iván napján az utcákon a fiatalok tüzet raktak, és azt átugrálták. Nem egy esetben azonban szerencsétlenséget is okozott ez a szórakozás, mert figyelmetlenség következtében, ugrás közben, az egymással szemben lévők összeütköztek, a tűzbe estek, és égési sebeket szereztek.

Hamvazószerdán tilos volt a mosás és a varrás. Azt tartották, hogy aki megszege a tilalmat, annak nem lesz szerencséje a baromfihoz (a tyúkok nem főgnak tojni, mert bevarrták a feneküket).

Lakodalmi szokások

A lakodalom Tordán is mindig nagy eseménynek számított. Régente egyik fontos „kelléke” volt a magyaros kalács, másként vőfélykalács, azaz a vőlegény- és menyasszonykalács. Hajdanában a templomban az esküvőkor elsőnek a vőlegény és a menyasszony evett belőle, majd csak azután a násznép.

A menyasszony ágyát, a kellékeit, az ágyneműjét a lakodalom előtti napon – de sohasem keddi vagy pénteki napon! – fölvirágozott parasztkocsin vitték el új otthonába, a vőlegényes házhoz. Az ágy vitelekor rendszerint a következő nótát énekelték: „Addig, babám, nem fekszel az ágyba, még meg nem lesz a nyoszolya négy lába.”

Lakodalmasok Tordán

Ma már azt sem tudjuk, milyen volt régen a lovas fogat

A lakodalomba a vőfélyek által hívták meg a vendégeket (ez a szokás ma is divatban van). A fiatalokat azonban a vőlegény és a menyasszony a legközelebbi rokonukkal, vagy pedig a bálban, a búcsúesten invitálták meg. A rokon fiúval vagy lánnyal meghívott fiatalokat a háznál vacsorával kínálták, és az azt követő éjjeli mulatságra is marasztották őket. A búcsúbálon történt meghívás csak az esküvői kísérei menetre szólt, és az ily módon meghívott fiatalok vacsora előtt távoztak a lakodalmas háztól.

A fiatalok szülei a lakodalmi előkészületekre (tésztakészítés, süteménysütés, favágás) személyesen invitálták meg a rokonokat, a szomszédokat és a jó barátokat. A tésztagyúrás és a favágás a lakodalom előtt egy héttel történt, az azt követő héten pedig a süteménykészítés, baromfi- és sertésvágás, a szobák kiürítése, feldíszítése, az asztalok és székek elhelyezése. Ma már sátrakat állítanak fel, és azokat rendezik be és díszítik fel. Ezt a fiatalok végzik a legközelebbi rokonokkal és szomszédokkal.

A vőfélyek a következő versikékkel hívogatták a vendégeket:

„Jó napot! Hogy vannak, mint vannak? Hogy szolgál az egészség?

Örülök, örvendek, hogy friss és jó egészségben találtam kegyelmük hajlékát.

Először dicsérem az Atyaistent, aki minket teremtett!

Másodszor dicsérem a Fiúistent, aki minket megváltott!

Harmadszor dicsérem a Szentlélek Úristent, aki minket megszentelt!

Negyedszer dicsérem a Szentháromságot, mert ő rendelte el a szent házasságot!

Ötödször dicsérem a boldogságos Szűz Máriát, aki szülte a világ megváltóját!

Hatodszor dicsérem a háznak urát, asszonyát és véle egybegyűlt családját!

Miáltalunk fölszólítja... [elhangzik a név], ha meg nem vetik kegyelme hajlékát, mint ahogyan ő meg nem vetette kegyelmükét, szívesen elvárja kegyelmüket egy pár ételére és egy pár pohár borára, az ű fia (lánya) öröme napjára úgy mint szombaton délelőtt tíz órára [régente hétfői vagy szerdai napon tartották a lakodalmat]!

Dicsértessék a Jézus Krisztus!”

A meghívó szövege még ma is időszerű, némi változtatással.

A szegedi múzeum évkönyve szerint (az 1895-ös évek előtti bejegyzések alapján) a vőfély ilyen mondókával kérte ki a menyasszonyt a násznagytól:

„Tisztelt násznagy uram!

Dicséröm az Atyaistent, aki minket teremtött,

Dicséröm a Fiúistent, aki minket teremtött,

Dicséröm a Szentlelköt, aki minket megszentölt,

Dicséröm a Szentháromságot, mert ő röndölte el a szent házasságot,

Tisztölöm a háznak urát, asszonyát és egybegyűlt családját,

Tisztölöm a főprincipális násznagy urat és az összes vendégeit,

Tisztölöm a szép virágszálat, akit a napon a hit és a szeretet arany láncával összekötöttek a mi kiskirályunkkal.

A tisztölet után lépöm át a hajlék küszöbét, de nem a magam erejéből, hanem a jó Isten kegyelméből.

Beszédömmel hosszú nem akarok lönni,

Mert minekünk mindjárt vissza köll mönni,

Nem kedveskedhetünk pénzzel, mézzel,

De azért nem gyűttünk mégsem üres kézzel,

[a vőfély bort önt és isznak]

De már násznagy uram tovább nem kertölök,

E rövid versömben komolyan beszélök,

Adják nekünk a szép menyasszonyunkat,

Hogy örvendezzük mög vele a mi kiskirályunkat.”

A menyasszony kikérése a múlt században (de ma is) mindig délután, tizenhat óra tájban kezdődött, illetve ekkor indultak el a vőfélyek, ők próbálkoztak először, majd a vőlegényes násznép. A hazaérkezésnek, vagyis a vőlegényes házhoz való érkezésnek is sok érdekes változata volt. A vőlegény és a menyasszony a ház ajtajában kettétört egy perecet, ami annyit jelentett, hogy kenyerüket ezentúl megosztják. Ezután az örömanya mindkettőjüknek nyújtott egy-egy darabka kalácsot, azt belemártották az örömanya által hozott findzsába, amelyben méz volt, és egymás szájába tették. Az örömanya ezután szándékosan földre ejtette a tányért, a menyasszony azonban utána kapott.

Szokás volt még a kontyolás. Újasszonyavatásnál a vőlegény feladata volt, hogy élettársa fejéről levegye a koszorút, és a hajából kiszedje a csatokat.

Párját ritkító tordai szokás az is, hogy az új pár meg a násznép a lakodalom másnapján kocsira ül, és hangos nótaszóval, muzsikások kíséretében bejárja az egész falut. Néprajzi kutatók szerint ez a szokás a környéken lakó szerbektől került át a tordai magyarság hagyományvilágába.

A tordaiak az elmúlt században nagyon sokszor házasodtak a környékbeli helységekből. Az esketési anyakönyv a következőket említi: Magyarcsernye, Tóba, Kisorosz, Töröktopolya, Tamásfalva, Szaján, Törökbecse, Beodra, Bóka, Nezsény, Muzslya, Udvarnok, Nagybecskerek, Szentmihály... Ma már megtalálhatjuk Basahíd és Csősztelek, valamint más szerb települések neveit is, vagyis fiataljaink vegyes házasságot is kötnek.

Régi feljegyzések arról tanúskodnak, hogy 1870-ben a Bega kiöntött a medréből, és elöntötte az egész környéket, néhány falut csak csónakkal lehetett megközelíteni. 1870. november 7-én a nagy árvíz miatt Kovács Albert tizenkilenc éves magyarcsernyei nőtlen legény a tordai Jusztin Ágnes hajadont csónakkal vitte át az esküvő után Magyarcsernyére.

Rége a lakodalmakban a bor, a pálinka és a szikvíz volt a közkedvelt ital, ma viszont már sört és üdítőitalt fogyasztanak inkább. Egykoron a falusiak nem is ismerték a feketekávét, ma pedig a lakodalmat el sem lehet képzelni több kiló kávé nélkül.

Egykor és ma is a násznagy mindig az örömapa és a siralomapa keresztkomája.

Régi disznótóri szokások

December a disznóvágások hava.

Rége a mangalica sertésfajt tenyésztették a tordaiak, mert zsírdisznó volt, és akkoriban még nem ismerték a növényi zsírokat, olajokat. De ha lett is volna az üzletekben, akkor sem használták volna fel a háziasszonyok, mert falusi szokás szerint az embernek a kemény fizikai munkában elhasznált energiáját csakis a jó zsíros ételek pótolhatják. A mangalica sertéseket 1954-ben kezdték felváltani a külföldről behozott nagy yorkshire-i fajtákkal.

Régen a disznóvágás szinte családi ünnepnek számított. Nem véletlenül, hiszen az aratás és a disznóvágás olyan munka (és szertartás is) volt, amellyel a család egész évi élelemellátását biztosították.

Kisgyerek koromban szívesen hallgattam nagyszüleim elbeszéléseit az aratási és disznótóri szokásokról, és most ezeket a hatvan évvel ezelőtt hallott történeteket szeretném felidézni, valamint megőrizni az utókor számára.

A disznóvágást az András utáni napokra tervezték. Ezt az időt tekintették megfelelőnek, hogy a húst tartósítani tudják. Egy-egy családban három-négy, sőt öt-hat darabot is levágtak, attól függően, hány tagú volt a család.

Torda nagy területen fekszik, egy-egy beltelek öt katasztrális holdat is kitesz, így a település belterülete ötszáztizenöt hektár. A Susánytól a Szélső utcáig legalább négy kilométert kellett megtenni, hogy összehívják a rokonságot a disznótórra, így a hívogatást lóháton végezték.

Már a disznóvágás előtti napon a háziasszonyok kifaggattatták a köleskását a hurkának, megtisztították a fokhagymát a kolbásznak, megdarálták a kőst a szalonnára, a sonka, az oldalas és a karaj lesózásához. Abban az időben még csak kősó volt, amit állandóan a kemence kuckójában tartottak, hogy ne nedvesedjen át.

A disznótor napján, reggel megjelentek a böllérek, az asszonyok pedig kilenc óra körül gyülekeztek, mire a sertésnek a belét kellett mosni, hogy a töltelékét abba töltsék. Ekkor még a műbelet nem ismerték. A disznó leölése a keresztkoma feladata volt. Rendszerint minden háztartásban volt külön disznóölő kés, amelyet csak ekkor használtak.

A mangalica disznónak nagy szőre volt, így könnyen bele tudtak kapaszkodni és oldalra fektetni. Aztán az állatot a koma leszúrta, egy másik keményebb ember pedig tartotta a fazekat, amelybe felfogták a kisugárzó vért, és közben fakanállal kevergette. A vért megsütve reggelire fogyasztották el a sült májjal és tokaaljával együtt.

A leszúrt disznót szalmával pörkölték. A szalmát horoggal húzták oda a kazalból. A böllér felvette azt a pörkölővellára, először a kistűzön meggyújtotta, aztán pedig szépre pörkölte vele a disznót. A gyerekek legnagyobb öröme a kistűz életben tartása volt, meg a felvágott disznóból kivett vízhányó falhoz dörzsölése, hogy minél nagyobbra fel tudják fűjni, mert abból készítették a futball-labdát.

Pörkölés közben a böllérek jó házipálinkát ittak. Abban az időben minden házhöz nagy terület szőlő is tartozott, így saját főzésű pálinkát fogyasztottak egész éven át.

Pörkölés után a disznót fehérre mosták a vas kasztyóban felforralt vízzel, és ezután a legjobb szakértő hozzáfogott a szétدارabolásához. Először kettéhasították, az asszonyok hozzákezdtek a belek mosásához, a húst pedig bevitték a szobába feldolgozásra. Közben elkészült a reggeli is. Reggeli után következett a hús szét-darabolása és az abáló elkészítése. Nagy figyelmet fordítottak a zsír kisütésére, mert ahhoz külön szakértelem kellett, hogy jó töpörtyű és zsír legyen.

Estefelé, amikor már elkészült a kolbász, köleshurka, májas, disznósajt (varsli), abált szalonna, kisült a zsír, megfőtt a jó zsíros disznótoros paprikás, a pulykaleves, elkészült a hájas kifli, a mákos kalács, a sült kolbász és hurka, de sok esetben még szárma is került az asztalra, a népes rokonság hozzálátott a vacsorához. Mielőtt azonban az ételeket feltálalták volna, a háziasszony kis tálakba kiszedte a szomszédok, jó barátok, rokonok és ismerősök részére a paprikást, külön tányérba pedig sült hurkát, kolbászt és hájas kiflit rakott, amit később a jelen lévő rokonasszonyok széthordtak.

Még frissen emlékszem arra az elbeszélésre, amelyet nagyanyám mesélt el. Volt olyan eset is, hogy amikor a háziasszony szétrakta a paprikást, kolbászt, hurkát és a kalácsot, nem maradt a családnak és a vendégeknek. Így mesélte a nagyanyám: külön rakták a jegyzőnek, a bírónak, a plébánosnak meg a tanítóknak, mert hát sok gyerek volt, és mindegyik tanítóhoz járt egy-egy a családból, így mindegyiknek kellett vinni disznótorost.

A vacsora a pulyka- vagy kakaslevessel kezdődött. A jobb módú családoknál még a zenészeket is meghívták (akik néha hívatlanul is megjelentek), s bizony a jó zsíros vacsorára csúszott is a jó házibor. Amikor már bemelegedett a társaság, és nótázásba kezdett, megjelentek a kántálók, akik álarcba öltözve tréfás mondókákat mondtak a már „nyomás” alatt levő társaságnak. Kívül maradt társaik időközben leakasztottak néhány szál kolbászt a gang hátsó részében felaggatottakból. Esetenként pedig a betyárok kívülről kivájták a vályogból vagy döngölt földből készült falat, a nyíláson át kiszedték a sózóból a szalonnát, és észrevétlenül távoztak.

Nagyszüleim életében még nem volt mélyhűtő, így az oldalast is, meg a karmónádlit is lesózták a szalonnával és a sonkával együtt, majd a konyhában, a szabadkémény alatt megfüstölték, tartósították. Így biztosították egész évre a húst, mert a szalonna és a sonka kapáláskor, aratáskor és kukoricatöréskor nélkülözhetetlen, erőt adó ennivaló volt.

Ez már mind a múlté, mert ma már nincs is élvezetes és ünnepélyes disznótör. Elvisszük a disznót a henteshez vagy fogadunk szakembert, aki egyedül mindent elvégez. A gyerekek észre sem veszik, hogy disznóvágás volt a házban.

Legényélet, menyecskesors

A hetven–nyolcvan éves tordai emberek ma is szívesen emlékeznek vissza régi csínytevéseikre, amikor még zsebpénzhez úgy jutottak, hogy kifosztották szüleik padlását és kukoricagóróját, vagy megdézsmálták a szárítóban tárolt dohányt.

Pálinkás Antal (Kurunci), aki már túljár a hetvenen, elmondta, hogy a harmincas években utcabeli társaival megbeszélték, kinek a padlásáról mikor mit visznek el az orgazdához, hogy zsebpénzhez jussonak. Az így ellopott búza vagy kukorica, esetleg dohány természetesen áron alul cserélt gazdát. Pálinkás Antal társai a „pénzszerzésben” Németh Mátyás (Paska Matyi), Deák Joci, Udvari Antal (Makán Tóni) és mások voltak.

A zsebpénz megtoldásának erre a módjára azért volt szükség, mert az, amennyit a szülőktől kaptak a vásárnapi táncmulatságokra, bizony kevés volt, s az itálra meg a zenészekre is jóval több kellett. A szülők tudták, hogy a gyerekek „lopnak”, hiszen a maguk idejében ők is hasonlóan csinálták, csak azt nem tudták, hogy mikor és mennyit csennek el a padlásról, a góréból, a szárítóból.

Jól emlékszem, mivel az utcámban is sok legény volt, hét–tíz éves koromban engem használtak fel arra, hogy álljak a ház végénél, és intsek nekik, ha az idősebbek közül valaki, némi sejtéstől vezérelve, netán kinézne az udvarra. Az volt a kötelességem, hogy ilyenkor felnyújtsam a kezem, majd rejtőzzem el. A jelre aztán a dézsmálók a góréban lefeküdtek a kukoricára, vagy meghúzódtak a dohányszárító valamelyik zugában, míg ismét el nem csendesedett minden. Aztán ott folytatták, ahol abbahagyták. Ezenkívül nekem kellett szombaton elmenni az orgazdához a „szajré” áráért. Szívesen mentem, mert a legényektől mindig kaptam cukorkát vagy csokoládét. Bátyámon, Dobai Mihályon kívül ezek az utcabeli legények közé tartozott Szántó Mihály, Szalma Mihály, Rontó István, Belovai Mátyás és Szalma János.

Gyakran megtörtént, hogy Rontó István, a gabonakereskedő fia a bátyámtól kért üres zsákokat, az édesapja padlásán megtöltötte búzával vagy kukoricával, aztán azt mondta az édesapjának, hogy a Dobai Misa hozott néhány zsák búzát, fizesse ki, ő pedig majd kézbesíti a pénzt. Ilyen formán a gabonakereskedő valójában a saját búzáját vette meg. Majdnem minden utcában volt orgazda, hiszen a legényektől féláron lehetett gabonát és dohányt vásárolni.

A második világháború kitörése után, amikor már hazánkat is megszállták a németek (Bánát a németek fennhatósága alá tartozott), és bevezették a fejadagot, megszűnt a legények ilyenfajta pénzszerzési lehetősége. A fejadagból ugyanis már

nem volt mit ellopni. A háború után az új néphatalom bevezette a kötelező beszo-
gátatást, s ezzel végleg megszűnt a fentebb leírt szokás.

Az újdonsült menyecske a lakodalom utáni napon korán kelt, hogy abranyicával
(vállon átvett rúd, amelynek a két végére vizesedényt akasztottak) a legközelebbi
kútról vizet hozzon. Hazatértekor azonnal hozzáfogott az utcai küszöb súrolásá-
hoz, s ezzel adta tudtára a szomszédoknak meg a csarnokba iparkodó reggeli tej-
hordóknak, hogy friss és szorgalmas menyecske lett belőle.

Az első meg aztán a többi vásárnapon is, férjével együtt ment nagymisére, ebéd
után pedig segített az anyósának az edényeket elmosogatni. Ezt követően a férjével
elment a szüleihez, egy slingelt asztalkendőbe csomagolva néhány darab kalácsot
vitt nekik. El is dicsekedett az édesanyjának, milyen jó kalácsot sikerült sütniük az
anyóssal közösen.

Az új párnak a nászéjszakára az ágyat rendszerint a közelebbi fiatal rokonok
rakták össze, de nagyon ügyeltek arra, hogy az ágydeszkák igencsak lazán állja-
nak, hogy ha az ifjú pár mozgolódni kezd, az ágy összedőljön alattuk. Ez rendsze-
rint be is következett, s ezen azután másnap a huncut tettesek jót mulattak.

Abranyicát, kisszéket, szénvonyót vegyenek, asszonyok!

A századforduló elején, egészen az 1960-as évekig (tömegesen ekkor kezdték
el az artézi kutakat fúrni, és bevezetni a törpe vízvezetékét a faluba) a lakosság
az utcasarkokra, az artézi kutakra járt vízért. A vizet mázas vödörben, abranyicán
hordták a kútról. Volt, akinek egy kilométeren át is cipelnie kellett azt.

Az abranyicát a cigányok készítették. Tordán is mindig a kikindai cigányok
árulták a kisszéket, a szénvonyót, a fakanalat és az egyéb háztartási kellékeket
(gyúródeszkát, mángolót, kenyérdagasztó teknőt, fából faragott gyermekjátéko-
kat). Az év első hónapjában már ellepték a falut, szétosztották maguk között az
utcákat, és egészen a tavasz beálltáig szinte hetente megjelentek, portékájukat kí-
nálták. A felkínált áruért zsirral, szalonnával, liszttel vagy pénzzel lehetett fizetni.

Van-e kisdisznó eladó?

Jól emlékszem, amikor még a környékbeli falvakban svábok laktak, tavasz-
szal ellepték a falut, és minden házhoz beszóltak, hogy: „Van-e kisdisznó eladó?”
(A választási malacot hívták kisdisznónak.) Mivel ekkor még nem volt szervezett
felvásárlás, a fölösleges választási malacot a svábok vették meg, akik már abban
az időben is szervezeten hizlaltak és szállítottak külföldre.

Ők azt is megtudakolták, kinél lesz abban az esztendőben lakodalom. Tudták,
akinél lakodalom lesz, annál legalább egy-két hold föld eladó. Így fokozatosan több
száz hold földet megvásároltak a csöszteleki és a molifalvai svábok a tordaiaktól.
A svábok kiűzése után ezeket a földeket a Boszniából idetelepített telepeseknek,
másrészt pedig az agrárproletároknak osztották szét.

Egy ritka felvétel 1958-ból, a Wéber-kert